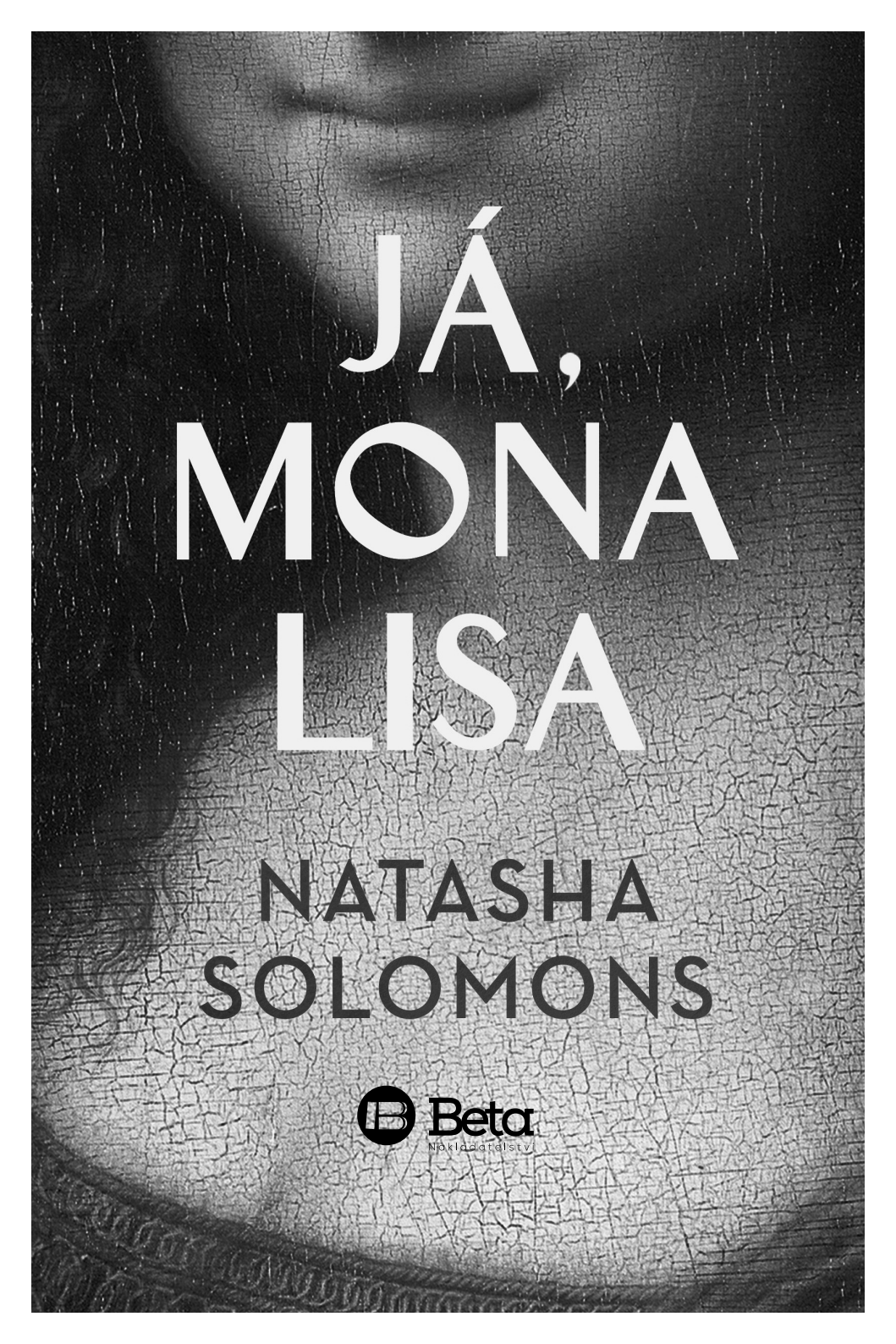

**JÁ,
MONA
LISA**

JÁ, MONA LISA

NATASHA
SOLOMONS

Beta
Mokladateljstvo

Věnováno mým rodičům Carol a Clivovi

Copyright © Natasha Solomons, 2022
First published as I, MONA LISA in 2022 by Hutchinson,
an imprint of Cornestone. Cornestone is part of the Penguin Random House
group of companies.

Jacket design by Henry Petrides

Images © Bridgemann/Shutterstock/Unsplash

Translation © Jana Žlábková, 2022

Copyright © for Czech edition Pavel Dobrovský – BETA s.r.o., 2022

All rights reserved. (Všechna práva vyhrazena.)

ISBN 978-80-7593-420-8

PRŮVODCE GALERIÍ

RENEŠANČNÍ SÁL

Mona Lisa – nejslavnější obraz Leonarda da Vinciho

Leonardo da Vinci – florentský vynálezce, polyhistor
a geniální malíř

Salai – Leonardův hlavní pomocník, učeň a zároveň jeho
milénec

Francesco Melzi, známý též jako Cecco – další Leonardův
pomocník, později zapisovatel a editor Leonardových
rukopisů a zatrpklý sok Salaiho

Lisa del Gioconda – proslulá florentská kráska a žena na
portrétu Mona Lisa

Francesco del Giocondo – bohatý obchodník s hedvábím
a manžel Lisy

Niccolò Machiavelli – politik, diplomat a příležitostný
přítel Leonarda

Raffael Santi – mladý malíř z Urbina a Leonardův důvěrný
přítel a obdivovatel

Michelangelo Buonarroti – sochař, malíř, mrzout a rival
Leonarda

Léda – královna Sparty a Leonardův nejúžasnější
a nejkrásnější obraz, přítelkyně Mony

Julián Medicejský, vévoda z Nemours – příslušník
slavného florentského rodu Medicejských a syn Lorenza
Medicejského, zvaného Il Magnifico

Papež Lev X. – bratr Juliána Medicejského, vášnivý
milovník jídla, hudby i Boha

František I. Francouzský – mladý král a patron Leonarda
da Vinciho ve Francii, jenž zakoupil Monu Lisu, Lédu
a další obrazy

La Cremona – nejslavnější milánská kurtizána, básnířka
a předobraz Lédy

FRANCOUZSKÉ GALERIE

SÁL KRÁLE SLUNCE

Ludvík XIV., zvaný Král Slunce – obdivovatel obrazů
Mona Lisa a *Léda*, francouzský absolutní monarcha

Královna Marie Tereza – Ludvíkova zbožná španělská
manželka

Madame de Montespan – oficiální milenka krále Ludvíka
a matka sedmi z jeho dětí

Madame de Maintenon – vychovatelka a králova milenka
po Madame de Montespan

REVOLUČNÍ FRANCIE

Ludvík XVI. – francouzský král

Marie Antoinetta – jeho výstřední manželka, vášnivá
a rozmařilá žena

Jean-Honoré Fragonard – rokokový malíř a oblíbenec
Marie Antoinetty, jehož úspěchy ukončila revoluce

SÁL DVACÁTÉHO STOLETÍ

Pablo Picasso – malíř a přítel Mony Lisy

Sigmund Freud – psychoanalytik a milovník umění

Vincenzo Peruggia – zloděj a únosce Mony Lisy, italský nacionalista

Jacques Jaujard – skvělý ředitel muzea Louvre během druhé světové války, kterého nikdy nikdo neviděl bez cigarety

Jeanne Boitelová – francouzská filmová herečka působící v odboji pod jménem Mozart, manželka Jacquese Jaujarda

PROLOG

LOUVRE, PAŘÍŽ, SOUČASNOST

Zpočátku jsem naslouchala ve tmě. Byla jsem nová, neměla jsem oči a nedokázala jsem rozpoznat noc ode dne. Ale zjistila jsem, že mám ráda hudbu – svěží radostné tóny *liry de braccio* a flétny – a chraplavé klábosení v ateliéru. Šimrání malířského uhlu. Pevné teplo konečků prstů uvádějících mě vrstvu po vrstvě do života. Zrodila jsem se, ale ne hned, spíš jako když se hromadí dým v místnosti, obláček po obláčku. Jeho štětec a jeho dech na mých tvářích do mě vlévaly život. Vplula jsem do vědomí, jako bych stoupala ode dna nejhlubšího oceánu, chladného a černého. Vnímala jsem hlasy, jako když vlny narážejí na skály. Ale pořád jsem naslouchala jeho hlasu. Šeptal mi. Chtěl, abych vznikla, vylákal mě ven z topolového dřeva. Do té doby mi tma nevadila. Ještě jsem netušila, že existuje světlo.

Nejprve vznikla moje tvář, vynořila se z okrouhlých vrstev olovnaté běloby. Vykouzlil mě z tónovaných stínů a temných vrstev odstínů. Znovu a znovu mě pokrýval *imprimiturou*, tenkým okrovým nátěrem, průsvitným jako motýlí křídlo. Má plet nebyla narůžovělá, ale popelavá, a tak přidal trochu červeného laku a žlutou a vystínoval mě tmavým okrem. Mé ruce a šaty a závoj a vlasy byly zatím pouhé myšlenky, skrývaly se v uhlu a čekaly. Nejdřív vznikla skica tuší. Ostrý hrot jehly vyrýval mé

nové obrysy připravené na uhlové *spolveri*. Jeho prsty vtíraly otvory v papíře jemný prášek. Byla jsem obrys, zrcadlový obraz na dřevě. Sbírká částí. Brada. Prsa. Prst. Nos. A svýma novými očima jsem se rozhlížela kolem. Ruch dne a poklid noci. Nad vším jsem žasla. Hvězdy poblikávající za oknem zářily jako svíčky v ateliéru – možná je stvořil nebeský malíř, Leonardo nebe, podle nové konstelace na objednávku bohů.

Leonardo mě maloval, dával mi ramena a rty a vytvářel kaskády mých vlasů a průsvitnost mého závoje a přitom ke mně promlouval.

„Malování je pro mě důležitější než hudba, protože nezanikne hned po svém stvoření. Píseň, kterou vyluzovala loutna, je sice sladká, ale už dozněla, a vy jste tady.“

Uchváceně jsem poslouchala tyto důvěrnosti a začínala jsem hluboko uvnitř cosi cítit – první semínka lásky.

Zpočátku jsem na Leonarda hleděla soustředěně a mlčky. A pak mi jednoho dne prozradil tajemství nebes. Řekl: „Lidé věří, že na Měsíci někdo žije, ale jsou tam jen moře. Jeho povrch omývá slaná voda.“

Slyšela jsem hlas vyslovující otázku, kterou jsem chtěla položit.

„Na Měsíci opravdu nikdo není?“ řekl ten hlas.

A pak jsem s úžasem pochopila, že je to můj hlas. Mohla jsem mluvit. Netušila jsem to.

Leonardo se zarazil a udiveně se na mě zadíval. Předklonil se, aby jeho oči byly na stejné úrovni jako moje. Přejel štětcem přes má ústa.

„Vy tam opravdu jste?“ zeptal se.

„Ano, jsem,“ odpověděla jsem.

„Kdo jste?“ řekl a upřel na mě zkoumavý pohled.

Podívala jsem se na něj. „Jsem tvoje.“

Můj Leonardo byl mnohostranný – uměl tvořit, byl štědrý, pečlivý, ale nebyl rychlý a trvalo dlouho, než mě dokázal vykouzlit, a mezitím se mi svěřoval se spoustou věcí. V jediném listu viděl nové světy. Navždy bude pouze jeden Leonardo. A jenom jeden obraz, jako jsem já. Na ostatní obrazy se dá dívat, ale žádný z nich nevidí. Když jsem byla mladá a moje malba byla čerstvá a nepopraskaná, byla jsem zjevením v olovnaté bělobě a *imprimituře*. Po mém vzniku už nikdy nikdo tak nemaloval. Nebo alespoň nikdo stejně dobrý. Nemastné neslané šedé duše dál půl století vytvářely pobledlé Madony pro oltáře v provinčních kostelích. Ale při pohledu na mě se tajil dech a básníci nacházeli dávno ztracená slova.

Pochopte prosím, že já nejsem ta hezká měšťanka, žena obchodníka s hedvábím. Nejsem Lisa del Gioconda. Stále ji slyším, stejně jako předtím, a v jejím hlase cítím podrážděnost a úzkost. Drnčí starostmi. *V ateliéru je zatuchlý vzduch. Nemůže se otevřít okno?* Lisa. Lisa. Její jméno zní jako syčení páry. Musím začínat právě s ní? Být stvořena podle někoho tak obyčejného. Ale stejně jako se z vápence rodí tisíce rouch Madon zářících jako lapis lazuli, povstala jsem já z neústupné a zdráhavé Lisy.

Krátce jsme byly jako matka a její ještě nenarozené dítě. Měly jsme jednu duši. Tehdy jsem ještě nebyla sama sebou. Vy-mazaná jemná kudrlinka vlasů Lisy. A znovu namalovaná. První křivka její tváře. Tvar její lebky. Leonardova myšlenka a jeho záměr. Byla jsem víc Lisou a Leonardem než sama sebou. Ale postupně, tah za tahem, jsem vznikala. Rodila se má duše. Zvídavě jsem se rozhlížela kolem sebe. Viděla jsem trpytící se citronovníky v květináčích lemujících lodžii. Prach na listech. Po-

tící se hudebníky hrající jen proto, aby se Lisa usmívala. Abych se usmívala. A pak už jsme nebyly stejné, ona a já. Pochválena budiž Madona a všichni svatí na nebesích. Můj úsměv není její. Nikdy nebyl. Vždycky potřebovala každý vtip vysvětlit, aby ho pochopila. Chudák hodná poctivá Lisa.

Když se teď dívám ze svého skleněného vězení v Louvru, uplynula staletí od chvíle, kdy jsem ji viděla naposledy. Ona leží v hrobce a já ve své skleněné kobce. Většina kriminálníchků spáchala nějaký zločin. Já ne. Přestože je tenhle pozlacený palác plný krásy a mlčenlivých pokladů, je pořád vězením, pokud ho nemůžete opustit. Návštěvníci Louvru stojí hodiny frontu a pak na mě zírají, aniž by mě viděli. Teď jsem položka v turistických průvodcích. Ve svém věku jsem rozmrzelá a plná hořkosti, ale turisté se vážně chovají příšerně. Stěžují si navzájem, že jsem moc malá nebo že můj úsměv je spíše úšklebek. Kdysi jsem se tísnila s mnoha dalšími v nedůstojném skladu a téměř všichni na mě zapomněli, kromě těch, kteří mě přišli hledat. A přesto jsem dnes všude, takže mě už vlastně nevidíte, i když jsem přímo před vámi. Přicházíte sem strávit chvíli v mé přítomnosti a složit mi na pár vteřin poklonu, než vás odstrčí mí vězňatelé. A pak se ke mně otočíte zády.

Když už se na mě nechcete dívat, nehledejte aspoň tu druhou Lisu. Já jsem skutečná. To je to tajemství. Upřímně řečeno, ona vám za to nestojí. Zbožná upovídaná manželka ješitného sebestředného kupce. Je mrtvá. Její kosti se v klášteře rozpadly na prach. Poslechněte si raději můj příběh. Moje dobrodružství za to opravdu stojí. Prožila jsem mnoho životů a milovali mě císařové, králové a zloději. Přežila jsem únos a útok, revoluci a dvě světové války. Ale můj osud je

i milostný příběh. Příběh o tom, co jsme schopni udělat pro ty, které milujeme.

Byla jsem jeho od samého začátku, protože mi jako Prometheus vdechl oheň života. Zpočátku mě to nijak neděsilo, protože jsem netušila, co jsem. Jako malba na dřevě jsem jiná než člověk z masa, krve a kostí. Nevěděla jsem, co znamená být smrtelný ani že on musí jednou zemřít. Věděla jsem jen, že ho miluji a že za čas bude milovat i on mě. Byli jsme spolu mnoho let a svěřil mi spoustu tajemství. O své žárlivosti. O svých zneklidňujících ambicích.

A nakonec jsme učinili jeden druhého nesmrtelným, on a já. Ale teď je pryč a já jsem zůstala tiše a sama. Stěny moje kobky jsou sice ze skla, ale je neprůstřelné, dva centimetry silné a zapečetěné před zbytkem světa. Neslyším téměř nic, jen tlumené mumláni. Nikomu už nestojí za to, aby ke mně promlouval. I když volám, nikdo mě neposlouchá.

Tak teď mě poslouchejte.

FLORENCIE, 1504

ZIMA

Leonardo je v jednapadesáti letech pořád pohledný. Nosí krátkou růžovou tuniku a temně zelený sametový plášť, který mu daroval Lodovico Sforza, vévoda milánský. V tunice a plášti vypadá každým coulem jako proslulý umělec z Milána, jenž vtrhl mezi pečlivě ostríhané florentské konzervativní republikány v běžných pláštích. Jeho krásně upravené vlnité vlasy jsou teď protkané stříbrem a sahají mu do poloviny zad. Šediny mu dodávají na vážnosti a vznešenosti. Má stejné oči, jako mají ptáci, které miluje. Takové, jaké má *aquilone*, luňák, a pozoruje jimi každický detail. Rýsují se pod hustým obočím a jako dve korouhvičky sledují dění v ateliéru. Dnes ráno posílá Zefyros teplý vítr, protože Lisa del Gioconda přišla se služkou, což Leonarda potěšilo a mě vyděsilo. Sledují pomocníky, kteří přestali roztírat barvy a hledí na ni uchvázeni její krásou. V době mezi jejími návštěvami vždycky zapomenu, jak je půvabná, a pak mě to pokaždé vyvede z míry, tedy než se zamračí, zatváří se podrážděně a představa smrtelné bohyně se rozplyne. Znechuceně si prohlíží oprýskanou krásu Sala del Papa a opracované kusy jehněčí a telecí kůže poházené na dlaždicích a lavicích. Jsou vysušené, voskově průhledné a připravené stát se pergameny. Je mi jasné, že na

ni Leonardo zapomněl, ale najednou se stane zosobněním šarmu a pozornosti a usadí ji do nejlepšího křesla. Já odpovídám na malířském stojanu na vzdáleném konci sálu, což je výhodná pozice, ale Lisa je příliš zaměstnána sundáváním šál a nevšímá si mě.

„Nejdražší Leonardo, přinesla jsem vám dárek,“ řekne a podá mu malý balíček.

Leonardo se mírně ukloní a je jejím gestem zjevně dojat.

„Nuže,“ usměje se Lisa, „vy ho neotevřete?“

Leonardo snaživě odstraní papír a vyndá modlitební knížku. Pozvedne ji ke světlu a já vidím, že všechny stránky jsou ozdobeny rytinami zpodobňujícími děsivě trpící hříšníky odsouzené k zatracení. Leonardo se nechápavě zadívá na Lisu, která pevně sepne ruce.

„Mám starost o vaši věčnou duši, maestro. Moc vás prosím, přečtěte si ji.“

„Budu-li ji číst bez víry, nemůže mít žádoucí účinek, Ma-donno Liso.“

Rty se jí zachvějí.

Leonardo se ukloní. „Pečlivě ji prostuduji. Jestli někdo může spasit mou duši, jste to určitě vy.“

Nemám žaludek, a přesto se mi z toho zvedá. Leonardo-va duše nepotřebuje zachránit. Má vlastní jedinečnou víru. A kdyby jeho duše někdy potřebovala spasit, udělám to já, ne přezbožná Lisa del Gioconda. Já jsem obraz, který vidí a slyší. Mě se dotkla božskost. Přestože se mě znovu a znovu dotýkají i svěštější hroty přehlížení a pohrdání.

„Salai. Vin Santo. Pečivo.“ Leonardo dává pokyn svému hlavnímu pomocníkovi.

Salai. Co o něm říct? Že je zloděj. Lhář. Paličák. Žrout. A Leonardo mu přesto všechno odpouští, protože ho *Salai* dokáže rozesmát a navíc je krásný. Kvůli kráse Leonardo přehlédne cokoli. Což platí jak o *Salaim*, tak o Lise. *Salai* znamená „dáblík“ a ten mladík s dlouhými lokny, připomínajícími pruhy leštěného ořechu, a s rošťáckým úsměvem je Leonardův věčný oblíbenec. Vypadá jako anděl, toužící odložit křídla a provádět lumpárny. Drahoušek Leonardo nedokáže odolat. To já musím bedlivě dohlížet na *Salaiho* a snažit se omezit škody, které nám ten darebák může způsobit, což činí dost často. Neustále Leonarda varuji, ale on mě skoro vůbec neposlouchá. Je v područí krásy.

Lisa se chvěje. Je to absurdní. V ateliéru je příjemně. Místnost má vysoké stropy a zastíněná okna. Olejové malby reagují na přílišné teplo a Leonardo potřebuje k malování stále stejné světlo. Lisa není nikdy spokojená.

„Mohli bychom rozdělat oheň?“

„Samozřejmě, Madonno.“

Sluhové začnou okamžitě pobíhat. Každý chce potěšit Lisu. Je to únavné. Za chvíli se oheň rozhoří, jako by ho vyčarovala, a plameny jemně ozařují její tvář. Leonardo se předkloní a je tím zjevně doslova uchvácený. Naznačí, aby mu přinesli štětce a paletu, protože se chystá porovnat mé tváře s jejími. K mé velké radosti je dřevo vlhké, a tak začne doutnat a chudinka Lisa se rozkašle a bílou ručkou si zakrývá ústa a lesklé zuby. Oči má zalité slzami. Leonardo uchváceně zkoumá každý detail jejího obličeje, jako by byla samotná Madona.

Lisa se rozhlíží po ateliéru, neklidná jako vrabčák. Klábosení a smích se ztlumí. Dokonce i *Salai* se chová slušně. Lisa něco hledá. Mě.

„Ach,“ řekne, když mě konečně najde, a zatváří se dotčeně. „Pořád není dokončený.“ Pokrčí krásný nosík. „A nevypadá jako já.“

Tím chce říct, že se jí nelíbím. Což je skvělé. Protože ona se mi také nelíbí. Leonardo je mnohem diplomatictější. Položí své ruce na její, aby ji uklidnil. Lisa ucukne. Není její manžel, a když se jí dotkne, vyděsí se.

„Obraz je poezie v obrazech.“

Lisa se na něj nechápavě podívá.

Leonardo to zkusí znovu. „Když maluji, maluji dvě věci. Maluji muže, nebo v tomto případě ženu. Ale zároveň maluji mysl – svou mysl, své představy. Tento portrét nezobrazuje pouze vás, ale i mou mysl a mé představy. Tato část obrazu vám bude cizí, protože není vámi, ale mnou.“

A mnou, pomyslí si, nicméně teď není vhodná chvíle na námitky.

Leonardo pokyne pomocníkovi, ať malířský stojan přinese před ně, a Lisa mě zkoumá se zjevnou nelibostí. Hledíme si do očí.

„Nikdo nikdy nevytvořil obraz, jako je moje Lisa. Ona je Eva, a není Eva, a je Panna, a zároveň je každá žena. Petrarcova Laura a Danteho Beatrice a všechny milované dámy. Ale je to i člověk z masa a kostí. Když napřáhnete ruku a přejedete jí prsty po tvářích, budete očekávat, že se na nich udělají důlčičky. Je nádherou samotného života plnou vřelosti. Je obklopena světlem a stínem. Je legitimní dcerou přírody a toho boha, jenž mluví a dýchá.“

Lisa se předklání ještě víc, až se její řasy málem dotknou mých, a usilovně se snaží spatřit to, co a jak vidí Leonardo. Kaž-

dý den hledím na svět očima, které mi dal, a svět pomrkává na mě. Záblesky vesmíru vnímané naším zrakem jsou úžasné.

Lisa to nevidí. Nemůže. Stojí naproti mně a dál mě zaujatě zkoumá a tváří se nešťastně. Zírám na ni a dívám se jí přímo do očí. Proč bych se měla odvrátit? Její rty se zkříví znechucením.

„Takhle to nepůjde. Potřebuji, abyste alespoň předstírala, že se usmíváte, jinak nemohu malovat,“ stěžuje si mírně pobaveně Leonardo.

„Ale mně se tak líbí mnohem víc,“ namítnu. „Sluší jí to, když se mračí.“

Leonardo se mě snaží ignorovat a soustředí se jen na druhou Lisu.

„Maestro Leonardo, myslela jsem, že mě budete malovat z profilu. Tato póza je vyzývavá...“

„Ani trochu. Pohled je přímý. Intimní,“ prohlásí Leonardo. V jeho hlase ucítím hrdost.

Jsem sice žena, ale když se na mě někdo dívá, hledím mu odhodlaně do tváře. Nejsem jako ty, které tu byly předtím a ostýchavě klopily zrak, nebo upejpavě spínaly ruce a uhýbaly pohledem. Dívejte se na mě a já se budu dívat na vás. Celá Leonardova *bottega* ví, že namaloval něco převratného. Že jsem převratná. Jsem zázrak a změním svět, ale pouze těm, kteří to chtějí vidět. Lisa del Gioconda mezi ně nepatří.

Jak může vůbec věřit, že mezi ní a mnou je ještě nějaké spojení? Papírový řetěz, jenž nás spojoval, se přetrhl.

„Co si lidé pomyslí? Dívám se přímo na ně. Není to pokorné. Není to ctnostné.“ Z jejího tichého hlasu zaznívají obavy.

„Je to soukromý portrét, který bude viset ve vašem sídle. Kromě vašeho manžela ho nemusí nikdo vidět. Očekávám, že

na něj bude hrdý, takže pozve všechny přátele a známé, aby ho také viděli.“

Lisa se maličko pousměje.

Leonardo jí položí ruku na paži. Tentokrát neucukne. „Ale moje Lisa není dokončena. Pohleďte na její ruce a paže. Na šaty. Všechno je teprve přeneseno z kartonu. Sotva jsem začal malovat krajinu za ní. Nemusíte mít obavy. Ještě ne. Hodně dlouho ne.“

Nikdy, pomyslím si. Já nebudu nikdy žít v sídle Giocondy. Mé místo je tady, s Leonardem. Leonardo říká pravdu. Trvá mu velmi dlouho, než něco dokončí. Pokud to vůbec dokončí. Nejsem si jista, jestli chci být dokončena, protože pak bych nebyla s ním.

Leonardo se na mě zlobí.

„Nemůžete být na Lisu trochu hodnější?“ plísni mě. „Dráždíte ji pokaždé, když nám přijde sedět.“

„Copak na tom záleží, když mě neslyší?“ namítnu. „Můj *voce* slyší jen největší umělci. Ti, kteří mají opravdové *ingegno*. Lisa je obyčejná. Všední.“

Můj hlas slyší pouze mistr. Zpočátku jsem to nevěděla a bezděčně jsem volala na *garzoni* v ateliéru, vyprávěla vtipy Tommasovi nebo pokřikovala urážky na Salaiho. Myslela jsem si, že mě ignoruje, ale celkem brzy jsem pochopila, že mě neslyší. Byla to dvojí úleva, protože jsem nemusela předstírat zdvořilost ani zklamání. Měla jsem volnost a mohla jsem být hrubá podle libosti, ale každou urážku jako by odnesl vítr. Leonardo a já jsme si pokládali otázku, zda mezi námi vznikl jedinečný vztah, jenž spojuje autora a jeho výtvar. Ale pak jednoho dne navštívil ateliér Raffael Santi, malíř z Urbina. A já řekla Leo-

nardovi, že ten mladík skvěle kreslí, a Raffael se mi nevědomky uklonil a zamumlal poděkování.

Ukázalo se, že mě také slyší. Té noci jsme se s Leonardem dohodli, že můj hlas zjevně slyší umělci s opravdovou vizí a nadáním, ti, jimž se dostává *ingegno*. Dodnes jsem hrdá na to, že mě slyší mluvit pouze ti nejúžasnější lidé. Leonardo, Raffael. Jsem zvědavá, jestli přibudou další. Ale je mi to jedno. Dokud mám Leonarda, nebudu nikdy osamělá.

Leonardo si cosi bručí a dál se na mě kvůli mému chování vůči Madonně Lise zlobí. Nikdy nebývá nepříjemný a vždy je trpělivý k těm, kteří jsou hloupější než on, což jsme ostatně všichni.

„Možná jste chytřejší než Lisa, ale váš úsměv postrádá její sladkost. Stejně jako vaše prudká povaha.“

„Ona je stvořena z chladu a ze sebeovládání. Je jako žába.“

Leonardo odloží štětec. Dnes večer mu práce příliš nejde a já mu nijak moc nepomáhám. Uhlem kreslí a překresluje mé ruce. Základní vrstva běloby je plná *pentimenti*, změn záměru, a neustále maže *spolveri*, tečky, a pořád dokola upravuje úhel mých prstů. Pokud se neusmíříme, skončím možná bez rukou. Vím, že bych měla poprosit o odpuštění, ale slova mi vážnu v hrdle. Chci, aby se věnoval jen a jen mně, ale je rozptýlený a zajímá se o spoustu věcí. Jeho kresby a návrhy jsou poházené po celém ateliéru. Kolem nás pomalu prochází Salaì a Leonardo ho chytí za ruku a políbí jeho jemnou kůži na zápěstí a já ucítím ostré bodnutí závesti. Nejen proto, že má ruce, ale i proto, že je mistr chce líbat. Ovšem ani Salaì ho nedokáže uklidnit, a tak znovu vymazává mé prsty tak dlouho, až z nich zbydou jen šmouhaté pahýly.